

Nog har man hört nämnas en mansbörd, men att uppskatta den i vikt är omöjligt, därför att det beror på dels hur långt bördan skall bäras, och dels att män i samma storlek och samma ålder kan ha mycket olika krafter att bära bördor. En stark man kan bära 100 kilogram 60 á 70 meter, men skall han gå 200 á 300 meter kan han endast bära 60 á 70 kilogram.

Kvinnobörda eller finnbörda har jag aldrig hört nämnas.

Beträffande lass kan även dessa bli mycket olika i vikt, men då man sålde spannmål till närmaste stad och spannmålen skulle köras dit med dragare, måste man beräkna hur mycket man kunde lasta efter vart par dragare. Hästar och oxar var likställda, likaså sommar och vinter. Starka dragare och bra väglag kunde man efter par dragare lasta 4 skeppund (680 kilogram), men klenare dragare och dåligt väglag kunde man endast lasta 3 skeppund (510 kilogram).

Lass efter en dragare kunde man beräkna något mer än hälften av ett parlass.

I början av 1800-talet användes det äldsta viktsystem jag känner. Minsta vikt var ett lod vilket delades i halv fjärdedel och åttondedel.

32 lod	kallades	en mark
20 marker	"	ett lispund
20 lispund	"	ett skeppund

Att förvandla detta till vårt nu använda kilogramsystem blir:

1 skeppund = 20 lispund	=	170,030400 kg
1 lispund = 20 marker	=	8,501520 kg
1 mark ¹ = 32 lod	=	4,25076 hg
1 lod	=	13,283 gram

Omkring år 1860 fick vi andra vikter och en annan benämning på våra vikter, minsta vikt kallades sedan korn.

100 korn	kallades	1 ort
100 ort	"	1 skålpund (i vikt lika med 1 mark)
100 skålpund	"	1 centner

Att förvandla detta till vårt nu använda kilogramsystem blir:

1 center	=	42,507600 kg
1 skålpund	=	4,25076 hg
1 ort	=	4,250 gram
1 korn	=	0,042 gram

Smör, ost, fisk, sill, ull och lin vägdes vid köp, men mjölk och andra flytande varor mättes med rymdmått, och likaså då varor lånades.

Strömring räknades och såldes per styck.

4 stycken strömringar kallades ett kast.

20 kast (80 strömringar) kallades en val.

Övervikt betyder om man av en handlare köper någon vara t.ex. 5 skålpund socker och handlaren är så liberal att han lämnar 5 1/2 skålpund, så kallas det att man fick ett halvt skålpund övervikt.

Det mest använda viktredskapet var besmanet. Av dessa fanns två olika storlekar, ett mindre kallat lodbesman. Detta bestod av en svarvad trästång av björkträ omkring 25 centimeter lång och

¹ 1 mark = 1 skålpund

tjock som ett vanligt pennskaft. Den ena ändan var försedd med en större klump och andra ändan med en krok för att hänga varorna i som skulle vägas. På stången var en ring eller löpare som kunde flyttas fram och åter, och i denna ring var ett handtag fastgjort för att hålla i då man vägde någon vara. De olika viktdelarna var utmärkta med mässingstift och på dessa kunde man avläsa varans vikt då varan och klumpen vägde jämt. På dessa besman kunde man endast väga upp till 32 lod², men det fanns ett större s.k. markbesman. Detta var konstruerat på samma sätt som det förra, men stången å detta var omkring en meter lång och tjocklek omkring tre centimeter i diameter. På dessa kunde man väga ända upp till 40 marker (2 lispund)³.

Jag kan inte uppgiva vilken tid som järnbesman uppkom utan så småningom kasserades träbesman och järnbesman kom till användning. På dessa var både stången och klumpen av järn. Skälva konstruktion var lika med träbesman, men skalan eller de olika viktdelarna var utmärkta med små skåror i stället för stift. Jag vet ej var besmanen tillverkades och någon justering förekom inte.

Järnbesman finns ännu nästan i varje gård på landet, men nu äro de olika viktdelarna utmärkta med vårt nu användbara kilogramsystem och kallas kilobesman.

Omkring år 1850 fanns även s.k. balansvågar. Dessa bestod av en omkring 2 meter lång stång. På mitten av denna var monterat en krok för att hängas i något fäste i taket, samt tvenne plattor av bräder omkring 75 centimeter i kvadrat. Dessa plattor fastgjordes med rep en i vardera ändan av stången, samt vikter. På den ena plattan placerade man varan som skulle vägas, och på den andra vikterna.

Vikterna var av järn och nästan i samma form som de som nu användes i decimalvågarna, men mycket klumpigare gjorda, och varje vikt var tio gånger större och tyngre än de som nu användes å decimalvågarna.

Dessa vågar användes då det skulle vägas tyngre varor såsom sparmål m.m., men det fanns även mindre balansvågar där stången endast var 30 å 40 centimeter lång, och till dessa användes små skålar i stället för plattor. Dessa användes då man skulle väga lättare varor såsom kryddor m.m.

Då skrymmande varor skulle vägas t.ex. hö brukade man binda detta i små knippor vika vägdes med besman.

Stenås i Frösunda den 15 Juli 1933

A V Carlsson

---

² = 4,25 hg

³ = 17 kg